

Hembygden

i Medelpad & Ångermanland

NR. 4 2011

tema: Jakt

INNEHÅLL

LEDAREN	2
DEN GAMLA BILDEN	3
BJÖRNJÄGARE	4
EN BJÖRNJÄGARE OCH TROLLGUBBE I EDSELE	6
FÅNGSTGROPAR, VAD ÄR DET?	8
JAKTSKROCK, JULHAREN OCH EN OCH ANNAN TJÄDER	10
DIKT AV DAN ANDERSSON	11

ÄLGJAKT I NORA. ETT JAKTLAG BERÄTTAR	12
JAKT (UR BOKEN OXSJÖFJÄLLET I LIDEN)	14
BJÖRNUTDRIVNING	17
OLA ENGSTRÖM 80 ÅR	17
MINNEN FRÅN STAVARBÄCKEN, BERÄTTELSE I MÖRKER OCH OM RÄVFÅNGST	18
NÄTRA HEMBYGDSGÅRD	20
KÖPMANHOLMENS BRUKSMUSEUM	21
JULHANDEL OCH JULFIRANDET	23

Ledaren

“ älg stod på myren
gick man sig ut i natten långt ut på myren
i olovlig tid
varslad fjärdingsman hörde skottet när älgen
stöp
att ogärningsman gripa”

Så börjar dikten “Ballader från ålderdomshemmet i Lycksele” av Helga Henschen ur boken “Detta djävla Norrland”. Den skildrar en tid då jakten betydde skillnaden mellan svält och mat och då nöden tvang många att trotsa lagens bestämmelse.

Än idag präglar framför allt älgjakten stora delar av vårt läns landsbygd. De första veckorna i september stannar tiden. Det sociala livet vid sidan av jakten upphör och ryktena går i bygden och låter berätta om storälgar som fällts och vem som fått fälla flest. I tidningarna presenteras det först fällda djuret och stortjurar som skjutits. Är man inte jägare utan en simpel bär- och svamplockare känner man sig lätt utanför och kan till och med bli irriterad över att skogen stängs just när lingona står som mest röda ute på hyggerna.

Men jakthistorierna om lyckade eller misslyckade tampatag med de stora, älg, varg och inte minst björn, lever och fascinerar alla. Lever gör också sägner om hur den skjutna rävens skinn gav pengar till jul eller när far lyckades skjuta en julhare just när nöden var som störst.

Metoderna att fånga bytet var många, från fångstgropar till olika former av saxar. De flesta fångstmetoder betraktas idag som djurplågeri och nu är det i stort sett endast geväret

som gäller. Så betraktas idag också jakten i stort som ett fritidsintresse, även om många landsbygdsbor ännu idag får en stor del av sitt köttförråd från den.

Det här numret ägnas åt jakten, historiskt och i nutid. Nästa nummer kommer i början på nästa år och har som tema musik. Ni är som vanligt välkomna med era berättelser.

Göte Nordmar
ordförande
Ångermanlands
hembygdsförbund

Margareta Johansson
ordförande
Medelpads
hembygdsförbund

Hembygdsträff

2012 års Hembygdsträff blir som tidigare år sista lördagen i februari, alltså den 25:e på Läns museet, Murberget.

Årets tema är “Hur ska vi bygga Hembygdsrörelsen som varumärke” och flera spännande föreläsare är vidtalade. Inbjudan med program kommer i början av året, men anteckna redan nu dagen.

Vi önskar alla våra läsare

God Jul & Gott Nytt År!

Hembygden

i Medelpad & Ångermanland

Redaktör och ansvarig utgivare:
Anders Sällvin
Tel 070-66 21 500 / 060-421 08
anders.sallvin@hotmail.com

Hembygden i Medelpad & Ångermanland
utges av Medelpads och Ångermanlands Hembygdsförbund i 4 nummer årligen. Distribueras gratis i 10 ex. till samtliga hembygdsföreningar anslutna till förbunden.

Prenumeration 100:-/år, insättes på BG 5491-5806. Ange “Prenumeration Hembygden” samt ditt namn och din adress.

Lösnummer 30:- kan beställas av
Anders Sällvin: 070-66 21 500 / 060-421 08

Redaktionskommitté

Ann Renström
ann.renstrom@telia.com
Tel. 0612-214 16
Sunnanåker 301, 873 92 Bollstabruk

Margareta Johansson
margareta.vaxfoto.se
Tel. 060-931 11
Östlönning 120, 860 40 Indal

Laila Söderström
laila.soderstrom@telia.com
Tel. 0613-331 15
Skallsta 504, 872 98 Noraström

Anders Sällvin
anders.sallvin@hotmail.com
Tel. 060-421 08
Åstön 765, 860 35 Söråker

ISSN 1100-0554

Form & tryck: Princo Sundsvall.

Besök våra hemsidor
www.hembygd.se/medelpad
www.hembygd.se/angermanland

Kommande nummer
Manusstopp nr 1, 2012: 31 januari
Tema nr 1, 2012: Musik
Tema nr 2, 2012: Hus med historia

Omslagsbild: Frid på jorden och fred i skogen
Original: Kerstin Boman 2011

Den gamla bilden

Julgranen kommer till Edsele

Frans Bergvall i Edsele berättar i en uppteckning som finns på Institutet för språk och folkminnen i Uppsala om den första julgranen i bygden.

Den första som hade julgran här i trakterna var Maria Gyllander, född Lodin 1837 i Kyrkås, Jämtland. Hon var sameflicka och hade tjänat hos herrskap ”ne i lanna” i Ådalen och där hade man julgranar. Omkring 1860 tog hon in en gran och pryddes med pappersblommor och girlander. Hon var mycket skicklig att klippa sådant och något finns kvar ännu hos hennes barnbarn. Byborna fick mot fem öres inträde komma in och titta på härligheten.

Vice pastor Henrik Bergström i Edsele, åren 1872-1879 och inspektor Hedberg i Utanede sägs vara de första som haft ”riktig” julgran.

Fotot finns i Läns museet Murbergets arkiv. Inga andra uppgifter är kända om det, än att det är från Härnösand. Av kläderna att döma är det i början av 1900-talet när de finklädde pojkarna tänder ett ljus i granen.

Fyll i ett
inbetalningskort
enligt denna mall:

bankgirot		INBETALNING/GIRERING AVI		Nr 1549431	
Meddelande till betalningsmottagaren					
Prenumeration Hembygden 2012					
Betalningsavändare (namn och postadress)			Betalningsmottagare (endast namn)		
Ditt namn och adress			Ångermanlands- & Medelpads hembygdsförbund		
Från bankgirot (vid girering)		Belopp kronor	Öre	Till bankgirot (fylls alltid)	
		10000	5491	5806	
H # #				#45#	

Björnjägare

Margareta Grafström presenterar en barnrik björnjägarläkt från den lilla byn Aldersjönäs i sin skrift "Den stora björnjägarläkten från Aldersjönäs" som vi här återger några avsnitt ur. Byn ligger på gränsen mellan Viksjö och Stigsjö socknar och björnjägaren Olof Sjödin (född 1830) kom därifrån.

Olof Sjödin blev en stor björnjägare, när han blev vuxen! Inte mindre än nio björnar lyckades han fälla. Han vansläktades således icke, ty både hans far, farfar och farfarsfar var väldiga björnjägare enligt sockenbeskrivningar, utförda av lantmätare. Vid björnjakt användes både björnfällor, björnsputj och bössor. Enligt gammal folktro i Säbrå borde man helst ha en kula av silver för att kunna träffa rätt. Silver bet på allt ont och björnen kunde ju riva kreaturen för nybyggar.

Olofs far Per var en gång med om ett riktigt björnäventyr, som satte jägarnas nerver på hårda prov. "En sommar blev en ko ihjälriver av en björn på Aldersjöskogen. Han tog ett par grova saxar eller s.k. björnjärn, vilka var försedda med skarpa tänder. Björnjärnet sattes fast med en stark kedja i ett träd och kött från den rivna kon användes som agn. Björnen blev lurad av det läckra betet, kom tillbaka och fastnade i saxen. Fastän det var rätt långt därifrån och till gården, kunde man höra björnens ursinniga vrålände.

Gårdsfolket bevärade sig nu med de vapen, som fanns tillhands och så bar det iväg till platsen för att låta björnen plikta med livet för sin koslakt. Ju närmare de kom desto hemskare hördes björnens rytande. När Per kommit inom skotthåll lade han an med sin flint-

bössa, men skottet brann ej av, flintan hade nämligen inte slagit eld på krutet. Situationen var ganska vansklig, björnen kunde ju i sitt raseri slita sig loss, men skytten hade goda nerver. Lugnt och utan synbar brådska ordnande han flintan, tog åter sikte och nu ekade ett skott genom skogen och dess konung med sin tolvmannakraft låg död och orörlig." (Berättas i VA 1936).

Det berättas också, att gumman, vars ko blivit ihjälriveren, tågade fram till björnen och gav honom en rejäl örfil, sägandes "här har du din fuling"!

Gumman säger "Här har du din fuling" till björnen som rivit hennes ko.

Margareta Grafström berättar vidare om en mycket jaktintresserad jägmästare Johan Fredrik Wallroth:

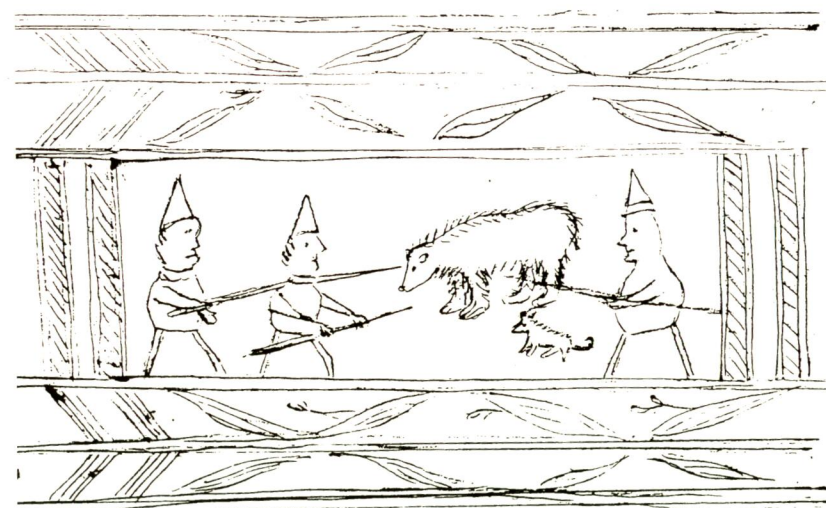
Jägmästare Wallroth var född i Norrköping 1824. Här i Säbrå bosatte han sig "på Åland", dvs. den stora vita herrgården med två flyglar, till höger om den gamla Norrstigen ett stycke närmare staden än gästgiveriet och den gamla kvartsmilhällen i Älandsbro. Numera är ett daghem inrättat här och tidigare användes husen som ålderdomshem. Wallroth dog 1901

och 1916 såldes husen till Säbrå kommun.

Wallroth hade varit med om ett trettiotal björnjakter och man brukade anlita honom vid inringning av björn, som det tydligen fanns ganska gott om vid mitten av 1800-talet.

Vid en auktion på Åland ropade Arne Sjöström i Lockeby in ett par långa breda Västerbottens-skidor, som tillhört Wallroth. Ett par av de jaktmotiv, som finns inristade på skidorna ser vi här till höger.

Samerna, som vintertid höll till i kustbygderna hjälpte ofta till vid björnjakterna. Det hände också vid

På ett par långa, breda Västerbottensskidor som tillhört Wallroth finns jaktmotiv inristade.

björnjägarläkten från Aldersjönäs – och en ung same, Clemens Pålsson 24 år, närvarande när björnen visade sig. Båda hade laddade gevär, men Clemens var inte så van och Sjödins gevär klickade. Björnen ställde sig på bakbenen och skalperade samepojken, slet lös ett stort stycke av huvudsvålen. Han rev Sjödin i armen och på halsen, men Sjödin hade sinnesnärvaro att lägga sig och låtsas vara död med armarna och geväret över huvudet. Pojken tog sig fram till en by och blev fraktad till lasarettet i Härnösand och omplåstrad och hopsydd. Han klarade sig och Sonja Nordling, som skrivit en uppsats om Clemens Pålssons äventyr i "Samerna i Ångermanland" berättar, att han fick öknamnet "Björnrivenlappen" och han såg ju inte fager ut och mammor började skrämna sina barn "Ä du int snäll, kom Björnrivenlappen å ta då"!

I slutet av februari kom man till skott! Då hade björnen åter blivit inringad och jägmästaren beslöt att nu skulle det ske, hurdant väder det än var, och det rådde full snöstorm, så det gällde att snarast säkra spåren efter björnen.

Wallroth gav sig genast iväg till Vegom och till Sjödin. Överallt där man fick reda på att jakten skulle återupptas rustade sig nyfikna för att delta. Man visste ju att det var riskfyllt också, ty Clemens äventyr hade ju blivit känt och han var inte den ende, som blivit skadad vid björnjakt.

Från Härnösand kom landshövdingen och "riddaren" Weidenhielm och några andra för att

Jeppe som åkte på hussens skidor i nedförslut.

deltaga. Det blev alltså ett stort sällskap, som i ett mycket stort område på en 3/4 mil i omkrets skulle inringa björnen och i jägarförbundets årsskrift skrevs 1866 bl.a.:

"Det blev kan man säga en vild jakt, icke blott derigenom att man ansträngde sig till det yttersta, utan äfven så till vida, som björnens spår ledde öfver berg och stenrösen och jägarne naturligtvis fick ta samma väg. Förföljelsen aflopp ej utan äventyr, såsom att skidor afbrötos samt att en och annan vid tumlande fall fick sig dugtiga stötar." Denna dag "fingo de intet" utan man tog nattkvarter i Gåltjärn, som låg närmast.

Följande morgon ordnade jägmästaren manskapet och han rände iväg intill björnsåret. En lapp skidade före och slog av snön från träden! Hundarna släpptes lösa. Jeppe, Wallroths hund, brukade åka på sin husses skidor i nedförsluten. Han var en duktig älgghund, men snön var så djup så hundarna kunde inte springa så fort.

Nu hade man till slut lyckats göra ringen mindre och jägmästaren gjorde nu sig "sjelf och sitt gevär i ordning och svängde in på spåret och hoppades kunna få lägga av ett skott, men då fick Jeppe väder på björn och rusade under stormskall iväg. Man hörde björnen fnysa och harkla när den sprang sin väg nedåt en myr och strax hörde man några skott. Tre kulor träffade och björnen låg på fläcken. Enligt traditionen var det Olof Sjödins skott som fällde björ-

nen. Han hade tidigare dödat nio björnar.

Clemens Pålssons släktingar utförde besvärjelser och signerier över björnen och tyckte sig sålunda ha fått hämnd för skalperingen av Clemens.

Med stor möda släpades björnen en kvarts mil fram till en timmerväg. Sedan skaffade man häst ifrån Östanvik och björnen fraktades till Vegom, där man tog nattkvarter. Följande dag bar det av mot Härnösand. Det tog lång tid, för alla

ville se björnen. Det måste ha varit ett stort folknöje. Man kom inte fram till stan förrän på kvällen trots att det bara var två mil.

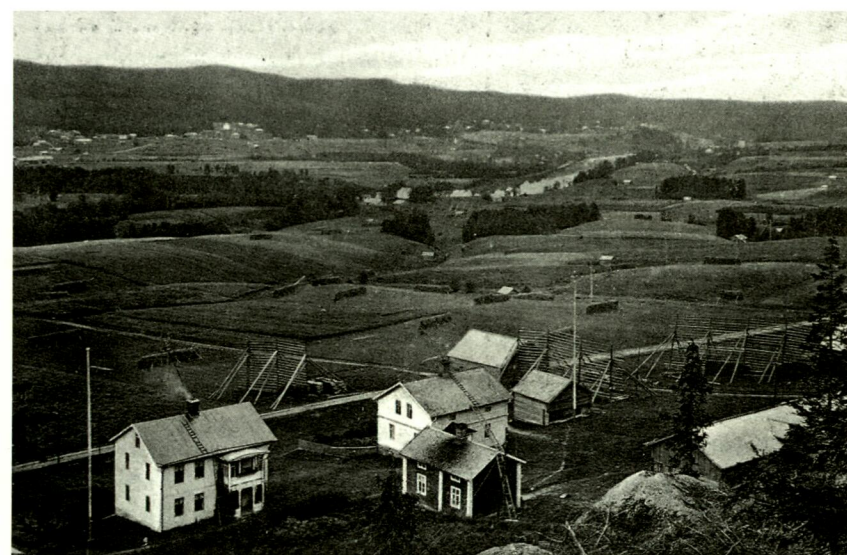
I Medelpad och Ångermanland fälldes inte mindre än 21 björnar vintern 1864-1865 (enligt ovanstående artikel).

*Text och illustrationer
Margareta Grafström*

En björnjägare och trollgubbe i Edsele

Nedanstående berättelse är nedtecknad av Jonas Abram Sehlstedt, som var född i Backe, Edsele 1862. I en tid när öknamn var vanliga fick han öknamnet "Bläsen" p.g.a. ett stort rött födelsemärke på kinden. Han flyttade till Vimmervattnet där han hade ett hemman. Han sysslade också med affärsverksamhet och var bl.a. ute och sålde klockor. Han ansågs vara "försigkommen" och hans affärsmetoder var ibland lite tvivelaktiga.

Hemmansägaren Erik Eliasson i Näs, Edsele, som var född i Ramneå i slutet av 1700-talet, var mångkunnig och liknade en trollgubbe. En mycket styv björnjägare. Det var en gång det var 2de jägare ute med honom som hade ringat in en björn i idet. Och när de skulle se till nalle ett tag så kom han rusande mot Erik Iljasson, som han i dagligt tal kallades, som kom på sina skidor. Björnen gick emot honom, slog in klorna i en av skidorna så det blev stora märken i skidan. Då sprang hans kamrater,

Utsikt från Näsberget i Edsele.

men som Erik var försedd med björnsputet och när nalle på nytt steg upp på två fötter lyckades Erik få honom med ryggen mot två granar och rände då spjutet i hans bröst. När det så blev tyst en stund kom hans kamrater kravlande fram till den fällda björnen. Men då var Erik så arg så det var nära att även de skulle få smaka

björnsputet. Skidorna finns ännu kvar i hans forna hem med märken efter björnens klor.

En gång blev dock gubben rädd. Han var i sin kvarn i Ramneå en natt för malning, och då mitt i natten inkom det en stor herre in till honom bärande en violin under armen. Då trodde gubben det var strömkarlen som kom och ville

lära honom spela, så han skyndade ut och sprang hem från den gående kvarnen. Återvände dagen efter när det blivit ljus. Då fick han höra i ett torp som låg intill hans kvarn att det var en värmlänning som anlant till Ramneå, samt på natten varit på en danstillställning och spelat för byns ungdom. Och gubben blygdes när folk skojade med honom att han var mer rädd för värmlänningar än björn.

År 1868 var gubben Erik ner i landet, som det kallades på den tiden, för att köpa utsädeskorn. Kommen nerom Sollefteå så skulle han och hans kamrat in i en gård och få logi för natten. Men blev nekad på den grund att hustrun i gården håll på att rinna ihjäl med blod. Gubben som var kunnig att stämma blödning sade att var det ej annat, så skulle det bli bra med den saken. Och blödningen stannade genast, och kornköparna blevo som gäster i gården och blev bjudna att även ligga där på återresan.

När de så kommit tillbaka och stallat in så kom det mycket folk som ville anlita trollgubben. Där bland en äldre man som hade mistat pengar. Han bodde ej långt från gården de logerade i, så gubben Erik gjorde sällskap med den som förlorat pengar och blev även bjuden att ligga där. Då blev han inbjuden till mågen på gården på några supar och under tiden de satt och språkade erkände mågen att det var han som stulit pengarna från svärfar samt bad att han ej skulle begagna någon trolldom mot sig. Då överenskommo de att mågen skulle bära de 500 kronor som han stulit och lägga dem på stallshyllan tills kl. 1 på natten. Då gick han in till gubben igen och efter många böner så lovade han att fresta vad han kunde. Han ville att

Björnsaxen kommer från Näs och finns nu på hembygdsgården. Vid bouppteckning 1889 värderad till 5 kr och 10 öre.

tjuven skulle komma in med pengarna så han fick se honom, men Erik sade att han ej ville reta någon så svårt. Men blevo de överens om att tjuven skulle få lämna dem på stallshyllan. De blevo sams om att de skulle gå till stallet kl. 1 på natten. Då gingo de till sängs.

Men svärfadern kunde ej somna utan låg vaken. Klockan 1 skrek gubben att nu har pengarna kommit. De stod då upp och klädde sig, samt gick till stallet. Och mycket riktigt låg 500 riksdaler på hyllan. Och gubben blev mycket glad och sade när han kom in "upp käring och kok kaffe, här skall bliva kalas i huset." Och verkligen blev det så. När folk klev upp kom det mycket folk och däribland tjuvmågen, som var lugn och nöjd, oaktat han fick lämna ifrån sig 500 kr.

"Och min trolldoms konst blev stadfäst och jag fick många besök ner ifrån landet" sade gubben Erik Iljasson.

Uppptecknat uti minnet efter det Erik Eliasson själv talade om.

Alvar Norlén i Edsele fick för flera år sedan låna anteckningar av en släkting till Sehlstedt. Han har i sin tur skrivit av historien om björnjägaren och trollgubben i Edsele och många andra historier.

Beställ lösnummer!

Det går bra att beställa gamla nummer av HembYgden (f.d. Angerman) å 25 kr.

Betala på bg 5491-5806 och ange vilket/vilka nummer Du vill beställa. Eller ring till Anders Sällvin 060-421 08 eller 070-66 21 500 och gör Din beställning! Anders har även äldre nummer av Angerman i lager.

Glöm inte att uppge namn och adress!

Fångstgropar, vad är det?

Fångstgropen är den vanligaste i marken väl synliga fornlämningen i Norrland. Man känner idag ca 30 000 exemplar. De allra flesta av dem finns mellersta Norrlands inland och allra flest finns i Jämtland med ca 10 000. De uppträder såväl enstaka som i grupper eller i kilometerlånga fångstgropssystem med flera hundra gropar i rad. De flesta groparna har använts för älgfångst, men framför allt i Norrbotten uppträder ibland betydligt mindre gropar, som sannolikt använts för att fånga ren. Det finns också fångstgropar för varg, men dessa är betydligt större och djupare samt uppträder enstaka och gärna i anslutning till en by eller bebyggelse.

Vanligen är fångstgroparna lätt ovala, med ett rektangulärt bottenplan och en omgivande vall. De varierar i storlek mellan 3 – 5 meter i diameter och i

igenrasat skick så som vi finner dem, 0,5 – 2 meter djupa. Den omgivande vällen, som kan vara upp till 0,5 meter hög och upp till någon meter bred, är konstruerad av den jord som gropen innehållit och hade till uppgift att göra gropen djupare. En vanlig konstruktion har varit att den sluttande gropen har klätts med virke och att gropens botten utrustats med en timrad, rektangulär sparklåda eller fålla. Arrangemangen har syftat till att hindra villebrådet att ta sig ur gropen. Det förekommer också gropar med runt bottenplan och sådana har, såsom ibland konstaterats, försetts med stående trä- eller järnspjut. Groparna har slutligen täckts och dolts med klen virke, ris, mossa, etc. I undantagsfall har man sett spår efter enkla gärdsgårdar mellan groparna i ett fångstgropssystem, vilket haft till uppgift att leda villebrådet till groparna.

Kullberg, Junsele. Under ett par veckor i månadsskiftet april-maj kan man varje år se älgar i större och mindre grupper simma över Ångermanälven för att ta sig till nya betesmarker och för att kalva. På en viss udde samlas det ibland ända upp till femton älgar. När de funderat ett tag stiger de ned i vattnet och simmar över till andra sidan. Just på denna plats har älgarna tagit sig över "Storån" i hundratals år. Nästan lika länge har älggropar använts av människor för att fånga skogens storvilt. Länets största system av sådana fångstgropar finns i Västanbäck, inte långt ifrån Kullberg.

Foto: Åke Johansson, Edsele.

Troligen har dessa gärdsgårdar varit åtlade. Fångstgropssystemen är oftast placerade i landskapet så att de skär av viltpassager, t ex mellan ett berg och en sjö och liknande.

Åldern på fångstgroparna är omdiskuterad. Vi vet att fångstmetoden förbjöds i lag 1864, men då hade den redan förlorat i betydelse på grund av att andra betydligt effektivare jaktsätt, skjutvapen, gjort entré. I och med att fångstgroparna mestadels saknar daterbara fynd och heller inte kan knytas till andra daterbara fornlämningar, är den återstående möjligheten för datering 14C-metoden. Mestadels har man samlat in organsikt daterbart material under fångstgroparnas vallar, där rester av den gamla markytan ofta finns bevarad. Ibland hittas också förkolnade eller förmultnade rester av träkonstruktioner i gropen, t ex efter sparkfållan eller gropens träskoning. Att datera organiskt material från den gamla markytan under vällen ger helt otillförlitliga resultat, eftersom man i sådana fall daterar vilken som helst tidpunkt före gropens anläggande. Att datera virkesrester i gropens botten är oftast bättre, men där finns risk att det oftast mycket fragmentariska virket kan stamma från senare inrasade grenar och kvistar som hamnat där i samband med att gropen börjat rasa ihop. Det är således vanligen problematiskt att datera fångstgropar. I vissa fall har dock en fångstgrop omgrävts eller reparerats ett flertal gånger i gammal tid och då kan man vid utgrävningar i vällen finna flera gamla markytor uppe på varandra och genom detta får man säkrare dateringar för åtminstone ombyggnadsperioderna. En stor förbättring av 14C-metoden blev tillämplig i mitten av 1990-talet, då man kunde datera mycket små mängder organiskt material. Det innebar att man kunde välja ett enda fragment kol, motsvarande ett sädeskorns storlek, istället för att som tidigare vara tvungen att samla ihop så mycket kol som fyllde en tändsticksask. Med den äldre metoden hände det förstås att kol och annat organsikt material från helt olika tider blandades (s k bulkprov) och således kom att ge ett oanvändbart resultat.

I en tämligen ny studie av alla genomförda – och någorlunda tillförlitliga – 14C-dateringar av norrländska fångstgropar kom jag fram till att fångstgroparna sannolikt inte alls tillhörde stenåldern, men fick viss betydelse under bronsåldern, för att vara som viktigast under järnåldern. Som mest anlades i Norrland ett drygt 20-tal fångstgropar per år och det skedde under vendeltid och vikingatid (ca 600-1100 e Kr). Under medeltiden och den nyare tiden avtog nyttjandet

av fångstgropar markant. Några argument som talar för dessa slutsatser är bl a att de många hållbilderna som finns i Norrland är från stenåldern, aldrig avbildar fångstgropsjakt, däremot skildras jakt med spjut, pilbåge och kanske självsjott. Den stora koncentrationen av fångstgropar i Mellannorrlands inland ligger precis innanför den del av norrlandskusten som tidigast får sin permanenta jordbruksbebyggelse. Den kraftiga ökningen av fångstgropsbyggande sker under samma tid (århundradena f Kr) som de första bofasta bönderna etablerar sig i kustområdet. Sannolikt är det inte en slump och bör betyda att de jakt- och fångstgrupper som verkar i inlandet, genom kontakter med och efterfrågan från bönderna i kusten, kan öka sin älgfångst med en säkrad avsättning för kött, skinn och andra älgprodukter. Fångstgropsbyggandet når sin kulmen samtidigt som våra första städer grundas i mitten på 700-talet e Kr (t ex Birka i Mälardalen). Då inträder en säker marknad där älgprodukter av skilda slag kommer att ingå i ett interregionalt handelsnätverk. Man hittar älgprodukter i samtliga vikingatida städer Skandinavien och Östersjöområdet. Genom fångstgroparna kan man således avläsa stora skeenden i Nordeuropa.

Per Ramqvist

Professor i arkeologi vid Umeå Universitet

Lästips

Kjellström, Rolf & Selingen, Klas-Göran 1994. Fångst och fångsel. *Kulturminne och kulturmiljövård. Sveriges nationalatlas*. Höganäs.
Ramqvist, Per H 2007. Fem Norrland. Om norrländska regioner och deras interaktion. *Arkeologi i Norr* 10.

Jaktskrock, julharen och en och annan tjäder

Att få sig en hare till jul var nog mången torparens dröm förr i tiden. Det var sällan som det vankades färskt kött på bordet så en harstek var ett välkommet inslag.

Nils Keyland, folklivsforskare verksam vid 1900-talets början, antecknade från Tuna socken att far på gården skulle "gånga" en hare till varje jul som skulle ätas på juldagen när man kom hem från kyrkan. (Keyland: Julbröd, julbockar och staffansång. Stockholm 1919, sid 123.)

Att haren även annars var ett populärt byte berättar torparen och slaktaren Olof Petter Höglin från Järkvissle, Lidens socken 1943 för den kände upptecknaren Carl-Herman Tillhagen:

"Far min satte mycke haraträ. Han mätte ut höjden från marken genom att spärra upp handens fingrar, sätta lillfingret mot snökanten och då skulle tummen nått o. jämt nå upp till snaran. Rätt många ägnade sig åt att sätta ut snarer och harastockar.

Haren koktes. Harasoppa va go, hu. Å harablon var bra till mat. Mamma tyckte om den."

Vid jakt av harar användes förr främst snaror. Att sätta snaran på rätt ställe och vid rätt tid var en konst som inte alla behärskade och det finns mycket skrock kring hur man kunde få mer jaktlycka än andra. Enligt torparen och skogsarbetaren Oskar Karlsson Mård från Anderberget, Sillre, Lidens socken (1934) lönade det inte att sätta snara och bete åt haren vid fullmåne för då gick han aldrig dit. Det skulle istället göras vid nedan och ny för då är haren som rörli-gast. (C-H Tillhagen)

Torparen Esaias Ödberg från Öden, Grundsunda socken berättade följande 1917:

"Jon Persson i Kodalen dog 1865. Han var svår både till att skjuta och gillra hare. Såg han bara en fågel i luften, så var den hans, och harasnarorna kunde han ge sig till att sätta i ett enstaka spår, men nog tusan fick han haren lika bra. Andra människor brukar ju få lov söka rätt på riktiga harstigar, om de skulle få nånting. - Det påstås, att han brukade smussa undan oblaten ("avlaten") då han gick till skrift och så dra bössan och stryka snarorna med den. Därav kom sig hans stora träffsäkerhet och fångstlycka. Han var nog inte ensam om det knepet." (Levi Johanssons uppteckningar)

Ett annat sätt att få lycka med snarorna får vi genom Lars Söderström från Kälen, Torps socken 1908:

"Per Jonsson i Finsta, som dog för ca 30 år sedan lärde min far huru han skulle kunna få hare. Jo, han skulle ta snarknippan och lägga den i snön eller ett stenhål under stegporten en söndag, då det var nattvardsgång i kyrkan. Haren skulle aldrig vända för de snarorna." (L Johansson)

Om man istället använde sig av bössan vid jakt var det förr en stor rädsla för att få vapnet "förgjort", dvs att någon med illvilja gjorde så att bössan inte träffade sitt mål.

J Hassel-Larsson, boende på Svala fattiggård i Njurunda socken 1912 fick av en gammal skytt från Svartvik lära sig att han skulle borra in lite kvicksilver i bakre ändan av bösskolven. Då skulle han dels bli träffsäker och dels skulle ingen kunna "göra något åt böss-

En ung jägare med sitt byte. Foto: Gullik Gulliksson Sillre Borgsjö 1928. Länsmuseet Murberget.

san". (L Johansson)

Om olyckan var framme och bössan ändå blev förgjord så visste hemmansägaren A Norell från Skule, Nätra socken 1916 på råd:

"Då bössan inte velat döda, har gamla jägare brukat blanda in brödsulor i krutet, då de laddat bössan. Detta skulle göra henne duglig igen." (L Johansson)

Att jaga med bössa innebar ibland lång väntan i skogen för jägaren. Detta gällde inte minst vid tjäderjakten på vårvintern. Och då gällde det att hålla sig väl med skogsrådet. Oskar Karlsson Mård från Liden kunde dock en del om detta också:

"De gamla berättade, att då de lågo ute vid sådana där tjäderlekseldar, så brukade skogsrådet komma fram till elden. Och då måste de skära av en tobaksbit och lägga på bösskolven och räcka den till skogsrådet, och då fick dom jaktlycka. Det var en gubbe i Sillre som hade varit ute på tjäderjakt här

vid myren, som dom kallar Plåtviksmyren eller Plåtviksleken, kunde vi väl säga då. Och Lidvall - han hette så - låg där vid tjäderelden på natten. Och skogsrådet kom fram till elden, men han gav henne ingenting. På morgonen fick han höra att en tjäder började spela, och han började springa på den. Men då han hade sprungit på halva hållet fick han sig en örfil, så att han för över ända där på myren. Och det var också allt, han fick."

Enligt Mård kunde även vissa personer "vita" eller "stä" till sig villebråd. Om man ville lyckas på älgjakten så skulle man ställa sig framstupa över älgspåret och göra korstecknet och läsa fader vår baklänges och sedan spotta i spåret. Då skulle älgen komma till en.

Men vare sig det gäller jakt på julharar, tjädrar, älgar eller annat villebråd så gäller det att jaga med

mätta. Det anses inte vara bra att hållas med jakt allt för mycket, även om man skulle ha god tur, "för då ta igen se". Dvs vad man vinner genom jakten förlorar man på något annat sätt, vanligen genom att mista kreatur. "Detta är en allmän föreställning här på trakten" berättar folkskollärare Johan Emanuel Flodström från Holme, Resele socken 1918. (L Johansson)

Vill du veta mer om jaktskrock och annat skrömt kan du själv söka bland de digitala folkminnena på länsmuseets hemsida <http://www.murberget.se/upp-tack>. Klicka på kartan så får du upp alla föremål, fotografier och folkminnen som finns digitaliserat för just den socknen.

Maria Nordlund
antikvarie och museipedagog
Murberget, Länsmuseet Västernorrland

Tjuvskytten

Mätt av åren, tung och darrhänt var han bliven, Jägar-Vilhelm, satt med mig på dikeskanten, täljde lugnt sin levnads sägen, rökte, talade och sade:

"Rikmän togo våra skogar, togo våra magra tegar, togo våra barn och hustrur. Vile göra oss till slavar, och förbjuden blev vår jaktmark, brott det blev att högdjur döda. Men jag tänkte: Jag vill hämnas, edra högdjur vill jag fälla för att edert rov må mätta mig och mina glupska ungar.

Vida, vida har jag färdats högt på fjäll och djupt i dalar; långt från bygd och mil från vägar har min nötta bössa sjungit dödens sång för treårsälgar. - Flått dem har jag, ostört ensam, styckat mular, stekt på glöden, ätit kött och druckit brännvin, glad vid doft av blodet röda, som fått rinna ut på marken. Köttet har jag gömt i skrevor under vindfält, torkat granris, tills jag hämtat kraft och vilat nog att kunna hemåt draga med min last av lår och bogar.

Och i huden, varm och blodig har jag rullat säkert in mig, för att döld i beckmörkt bergspass sova utan onda drömmar mätt av vilt och trött att döda.

Gosse, jag har burit älgkött säckvis genom svarta dalar, vadat över sankar myrar bort och åter till min slaktplats; mest i nätter utan månljus, mest i becksvalt, stjärnlöst mörker, ledd av vinden, sedd av ingen; burit salt från byn till kojans och grävt tunnor ner i marken, saltat ned och tackat Herren för en god och vältjänt näring, mat åt kvinna, mig och ungar.

Nu det lider långt på kvällen, sol går ner, det skymmer sakta kring de gamla kända marker. Gammal är jag, slut på jakten, men jag yves och jag glädes över vägar jag har vandrat, över faror jag har bröstat, mest dock över djur jag dödat och i mörka nätter styckat, medan markens nya herrar slumrat mellan vita lakan.

Dan Andersson
ur "Kolvaktarens visor"

Älgjakt i Nora. Ett jaktlag berättar

Lite historik om älgen

Sedan den kilometertjocka inlandsisen smälte bort för nästan 10 000 år sedan invandrade växter och djur till vårt landskap. Människor har bebott vår landsdel i kanske mer än 6000 år. I alla tider har säl och älg varit en viktig föda för människorna. Hur viktig älgen och älgjakten var redan för 3000 år sedan kan vi studera på strandklipporna i Nämforsen i Näsåker. Det centrala i hållristningarna är älgen och älgjakten. Vi har också fångstgropar, två till tre meter djupa hål i marken, dit våra förfäder försökte driva älgen. Välbevarade fångstgropar finns bl.a. på Folkjaskogen i Nora. Ända in i nutid har vi mustiga litterära berättelser om älgjakt av bl.a. Johan Rudolf Sundström (1874-1954) i sina böcker om Janne Vängman. En skjutet älg för skogsbygdsfolk på 1920-talet kunde vara en fråga för familjens överlevnad och väl och ve.

I hela Västernorrlands län fälldes för 100 år sedan bara ca 70 älgar. Älgstammen var i stort sett nästan utplånad. När jag var liten på 1940- och 1950-talet var det en stor sensation när man fick se ett älgspår. Under andra världskriget på 1940-talet pågick i vårt grannland Finland häftiga och långvariga strider. Man tror att många älgar då tog sin tillflykt över till Sverige. Efter kriget skulle världen byggas upp igen och stora mängder skogsråvaror förbrukades. I hela Sverige avverkades stora arealer skog, särskilt under Koreakrisen i början på 1950-talet. Hyggesbruket hade börjat tillämpas och på de nya hyggena växte snabbt upp lövsly av björk, rönn, asp och sälg. Det är riktig mat för älgar och älgen trivs där födan finns. Hyggena blev riktiga skafferier och älgstammen började repa sig.

Grubbe-Mäländs älgjaktslag bildades 1947

En dag 1947 träffades bonden Henning Nylén i Mäländ i Skog och tobakshandlaren Bertil Lundgren från Herrskog. De kom överens att försöka bilda ett jaktlag för att jaga älg. Man insåg att för att lyckas med jakt på älg så behövs det flera människor som jagar tillsammans. Första året, 1947, sköts ingen älg men 1948 fällde Henning Nylén en ko på Mäländsskogen. Skogsområdet var för litet för att jaga den snabb-sprungna älgen. År 1951 var bonden Albin Nordin i Grubbe på Erik Norbergs bilverkstad i Älved i Skog. De diskuterade och kom fram till att det borde finnas flera byar på Norasidan mot Skogsgränsen som kunde ansluta sig till jaktlaget i Skog. Så blev det också och sex byar på sammanlagt ca 2500 ha bildade Grubbe-Mäländs älgjaktslag. Sedan dess har laget jagat älg

med stor gemenskap och flera familjer jagar nu i tredje generationen. Den fjärde generationen står redan och tittar på i slaktboden.

Jaktlagets avskjutning av älg 1947 till 2011

Fram till oktober 2011 har laget skjutit 630 älgar varav 36 % är tjur, 32 % är kor och 32 % är kalv. Gör man en överslagsberäkning har laget tillvaratagit ca 88 ton älgkött och sätter vi ett dagspris på älgköttet till 50 kr per kilo blir värdet av älgköttet över 4 miljoner kronor. Ett hektar mark har under den senaste 64 åren i genomsnitt producerat 0,7 kg älgkött. Nettovärdet blir inte så stort för jägarna och markägarna eftersom det åtgår 15 dagsverken att skjuta en älg.

En klassisk jägarbild. Skytten Henning Ramström (t.v.) poserar vid älgen med jaktkamraterna Sixten Andersson, Gunnar Andersson och Erik Nyländer.
Foto: Tore Ramström 1956.

På 1950-, 60- och 1970-talen fällde jaktlaget i genomsnitt 3 älgar per år. 1975 sköt vårt lag 10 stycken älgar på tre timmar (vi hade då allmän jakt utan licens). Då kan man tala om älgtäthet. På grund av en snålt hållen avskjutningspolicy på 1970-talet från länsstyrelsen tilläts älgstammen öka katastrofalt. Licensstilldelningen tvingades upp på 1980-talet och vi sköt under detta årtionde 25 älgar per år. Under den senaste åren har vi skjutit ca 12 älgar per år.

Kalvjakten

På 1950- och 1960-talen gällde det att bygga upp en älgstam. Man undvek att skjuta kor och kalvjakt var förbjuden. Jag var med en gång då en jägare sköt en ko i tron att det var en kviga. Strax därefter syntes kons kalv. Jag minns hur jägaren stod och grät bredvid den skjutna kon. En gång på 1950-talet sköt laget

av misstag en kalv och fick böta för detta. Tiderna förändras och nu gäller sedan många år att jaktlagen helst skall skjuta lika många kalvar som vuxna djur.

Jägarnas bössor

Förr hade jägarna s.k. Remington-bössor som endast kunde laddas med ett skott i taget. 1952 köpte många jägare i vårt lag repeterstudsare med 6 skott i magasinet. Det var Edvard Forslund i Torrom som sålde gevären för 250 kr styck.

Älgens skador

Älgens viktigaste föda vintertid är tallbarr. Denna betning på tall orsakar betydande förluster för markägarna genom att virket efter toppbetning och barknag ger kvalitetsminskning och därmed sänkt pris på virket. Älgstammen får därför inte bli för stor. Ett stort ansvar vilar på jägarna att varje år begränsa antalet älgar till en lämplig nivå. Bilister drabbas då och då av att älg hoppar ut i vägen och blir påkörd. Dessa älgolyckor blir ofta våldsamma då bilens fart och en älgkropp på 500 kg skakar om ordentligt. En av de första älgolyckorna i Nora var år 1955 då en älg blev ihjälkörd vid Skullerstasjön.

Tjernobylyckan

1986 inträffade ett kärnkraftshaveri i Tjernobyli. Stora mängder radioaktiva ämnen spreds ut över Europa. Våra trakter drabbades hårt eftersom det kom ett regn österifrån. Lagets medlemmar drabbades inte av panik utan vi kontrollerade cesiumhalten på alla älgkroppar och tog tillvara allt älgköttet utom två kalvar som vi grävde ner och fick 1000 kr per kalv i ersättning från länsstyrelsen. Sedan dess har vi varje år tagit cesiumprover och den radioaktiva halten har varierat över åren. Kalvar har regelmässigt högre Bq-halt än vuxna djur. Här några exempel:

År	Högsta bequellhalten hos vuxen älg	Lägsta bequellhalten hos vuxen älg
1986	987	261
1987	920	447
1988	1944	392
1989	524	194
1994	457	167
2000	967	
2005	879	644
2010	951	351

Älgjaktens sociala betydelse.

Jakt och fiske sägs ofta skapa osämja. Det kanske gällde förr när ett skjutet vilt kunde betyda mycket för familjens försörjning. I modern tid kan ett jaktlag för det mesta ligga till grund för att främja ett socialt

Det delade köttet läggs i högar som lottas ut. Köttindelning i Klocke 1956. På bilden syns bl.a. Artur Nordlöf, Henning Nylén, Albert Edholm, Erik Melander, Sixten Andersson, Gottfrid Bergkvist, Henning Ramström och Evert Nylén.
Foto: Tore Ramström 1956.

nätverk. Man träffas till älgmöten för att planera, till jakt i tidiga ottan, till slakt och köttindelning och så fort man råkas under året blir det tal om älgjakt förr eller älgjakt nästa dag. Man lär också känna jägarnas familjer över generationsgränserna. Man lär sig att solidariskt ställa upp i alla väder. Jaktlaget är en grupp där det krävs många man för att bemanna lämpliga pass, att dra fram en skjutet älg ur skogen och att flå och stycka. När det går bra kan alla glädjas över jaktlyckan.

Tore Ramström

Har varit jaktledare för Grubbe-Mäländs älgjaktslag i över 30 år. Sköt första älgen vid 17 års ålder.

Källor:

Historien om ett jaktlag 1947-1984.
Tore Ramström.
Lagets mötesprotokoll och räkenskaper.
Tidningsurklipp.
Ångermanland. Fortida miljöer av Baudou. Sid 13.
Allhems förlag 1976.

Jakt (ur boken Oxsjöfjället i Liden)

Allmänt

Jakten utgjorde till att börja med ryggraden i hushållningen. Men den var länge omgärdad av stränga restriktioner. 1664 års jaktstadga förbjöd således icke privilegierade (dvs. allmogen) att fånga eller skjuta fågel. 1702 fick allmogen rätt att bruka gevär vid rovdjursjakt. 1767 fick bönderna rätt att jaga älg med skjutvapen. 1789 fick ofrälse man, som ägde skattlagd jord, rätt till jakt på egen mark. 1808 slutligen kom en ny jaktstadga med bland annat fridlysningstider, vikten av intensifierad rovdjursjakt och rätten att gå in på annans mark för att fälla sårat vilt och ta rätt på det. Sannolikt utgjorde inte ovanstående statliga påbud några som helst hinder för svedjefinnar och nybyggare, bosatta miltals från bygden, att skaffa mat för sig och de sina. Eller som en gammal skogsman i Liden uttryckte det " Nä ja lägg bössa åt axla ä'na jakttid! "

När svedjefinnar och allmogen i Liden började bruka gevär vid jakt vet vi inte. Att det där emot handlade om jakt på älg och rovdjur kan vi utgå från. Bly och krut kostade pengar. Därför offrade man knappast det på småvilt när snaror, fällor och saxar av olika slag var väl så effektiva.

Både björn, lo och någon enstaka varg förekom i skogslandet redan på 1700-talet. I Liden fanns under tidigt 1800-tal en omtalad, duktig björnjägare. Hans namn var Israel Stafverman och han var en tid bosatt på Nordansjö som landbonde (arrendator) och senare på Andersberget som nybyggare. Inte mindre än 50 björnar sägs ha fallit för hans lodbössa. Den var försedd med flintlås och började användas under 1600-talets slut. När den nådde fattiga nybyggare i Liden är svårt att ha någon uppfattning om men kanske något enstaka exemplar kom hit under 1700-talets senare del.

Tillgång på vilt

Tillgången varierade från tid till annan. Även om jägarna hade sin del i detta fanns andra, väl så viktiga orsaker:

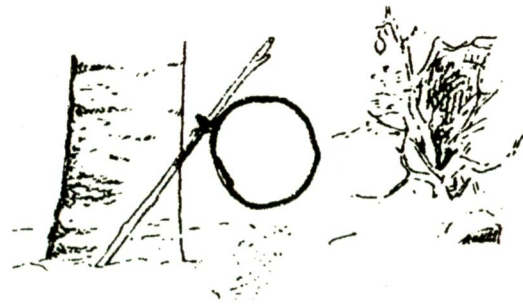
- en kall och nederbördsrik vår påverkade direkt småviltets avkomma och deras möjlighet att överleva.
- sjukdomar drabbade lättare svaga, undernärda djur och fåglar.
- rovfåglar och rovdjur krävde alltid sin tribut av småviltet. Även om också många av dessa dukade under vid dåliga år.
- skarränning efter älg lär ha varit en gammal finsk specialitet efter vad som berättas. Den intensifierades

vid svältår. På skidor, i djup skarsnö, nådde en duktig skidåkare älg efter några få timmar. Yxan var ett vanligare vapen än bössan. Då inga skott avlossades fanns heller inga vittnen som kunde peka ut skottriaktionen och skottplatsen.

- en svältvinter innebar att mängden giller, snaror etc. mångdubblades. Alla nybyggare behövde mat för de sina.

Fångstmetoder

Det handlade i huvudsak om fasta redskap. Här följer en kort översikt av några metoder och jaktformer under 1700- och 1800-talet.

1. Snaror

Snaror utgjorde länge det viktigaste fångstredskapet. De kom till användning under vinterhalvåret. De tillverkades av garn eller tunn metalltråd och utformades som en löpsnara. De kunde fästas vid en käpp eller dyligt och placerades ut längs spårloppor och spelplatser där man viste att småvilt och fågel gärna höll till. När en hare eller orre fastnade lossnade käppen och följde med. Vid något snår slutade så färden.

En fånglina kunde bestå av dussintals snaror. Den utgick från boplatsen och kunde sträcka sig långt ut i markerna. Den krävde nära nog daglig tillsyn för att inte andra djur och fåglar skulle stjäla fångsten. Beroende på boplatsens läge kunde flera olika fångstlinor finnas. Det var ofta de större barnens uppgift att vittja dessa.

2. Giller

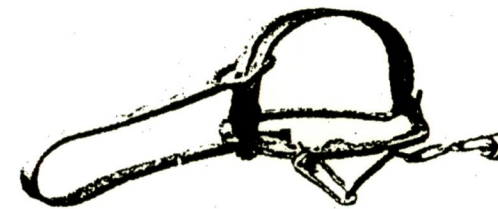
Giller användes främst för ekorre och andra smådjur. Ofta var de försedda med listigt placerade gillerstickor som föll isär när bytet försökte dra till sig agnet. En

tung övre stock föll då ner mot en undre varvid bytet klämdes fast mellan stockarna.

3. Saxar

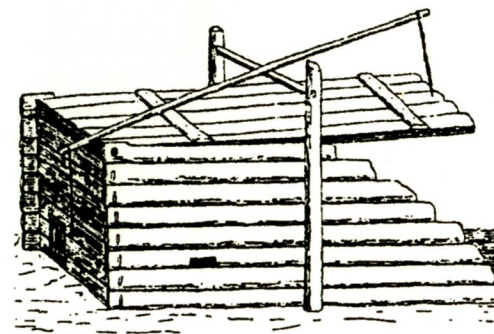
Vanliga trampsaxar kom till användning för fångst av räv, lo och någon enstaka gång varg och björn. Ofta hade djuren, innan saxen sattes ut, via agn (fisk, slaktrester mm.) blivit tillvanda med platsen.

Rävtången var ett fångstredskap som kom från Jämtland. Den bestod av en stående bräda som i sin övre del försetts med spetsar likt ett dubbel-W. På den mittersta spetsen gjordes betet fast. Båda skänklarna, på ömse sidor om betet, bearbetades så att de påminde om knivseggar vända mot varandra. När räven hoppade upp för att nå betet i toppen satte han tasserna i endera skåran, för att kunna nå upp. Resultatet blev att han fastnade, och på grund av sin egen tyngd, inte kom loss.

4. Fällor

För lodjur och räv handlade det ofta om falltaksfällor. De var byggda som en rektangulär låda med tre sidor. Den fjärde sidan utgjordes av ett ledat tak, som var förbundet med betet som gjordes fast i kortväggen, längst fram. När lon eller räven drog till sig betet utlöstes gillret och taket föll ner varvid djuret blev instängt. Mindre, liknande fällor kom till användning för mård och andra smådjur. Likaså kom gillrade flakkar av olika typer till användning på spelplatser för tjäder och orre.

5. Grova nät

Grova nät var effektiva. Särskilt på spelplatser för orre och tjäder samt där sjöfågel uppehöll sig. De an-

vändes även vid jakt på bäver. Då spändes det löst över mindre åar och bäckar där det fanns bäver. Bävaren hetsades fram mot nätet och trasslade in sig i detta.

6. Älloggropar

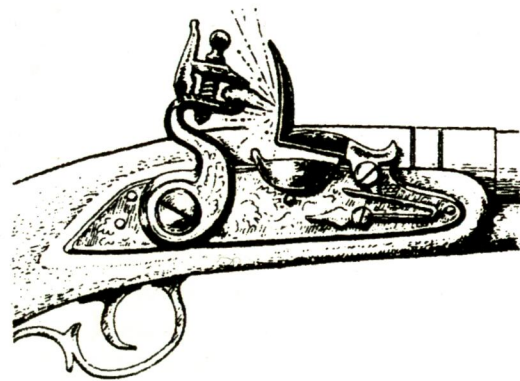
Rester efter älloggropar förekommer lite här och var i Liden. De sägs vara nästan omöjliga att tidsätta då de förekom redan flera hundra år före tider vi talar om här. Konstruktionen varierade men följande typ tycks ha varit vanlig. En grop dryga 2 meter lång och något mindre djup samt 1,5 meter bred försågs med förstärkta sidor, så att inte älg kunde komma åt att sparka ner jord och sten i gropen och på så vis ta sig ur den. Gropen täcktes över med ett enkelt tak i vars mitt fanns ett hål täckt med ris och mossa. På ömse sidor av gropen ledde provisoriska stängsel (fångstarmar) älg mot gropen. Framför och bakom gropen placerades särskilt lockande, goda kvistar. När älg tog ett steg fram för att nå även kvisten på motsatt sida föll han ner med framkroppen och fastnade. Det talas ibland om gropar med spetsiga pålar i botten. Mot denna lösning talar att djuret blöder ihjäl och dör relativt fort med risk att köttet förstörs till skillnad då mot den förra gropen.

Det var inte ovanligt att flera gropar ingick i ett system där fångstarmarna kunde sträcka sig hundratals meter åt båda sidor. Medan fånglinorna för småvilt krävde daglig tillsyn kunde fällor och fångstgropar vittjas med längre mellanrum.

7. Gevär

Med användningen av flintlåsgeväret "Lobössan" förändrades jakten. Nu gällde att komma "till skott" vare sig det handlade om pass på åtel eller regelrätt jakt. Men framför allt handlade det om större bytesdjur. Främst älg, björn och lodjur. Att ödsla krut och bly på småvilt var dålig ekonomi. Där litade man, som förr, till snaror, giller och andra beprövade fångstmetoder.

Vid jakt på björn var det främst vakjakt vid åtel (exempelvis rester efter död tamboskap) som gällde. Även "björnring", det vill säga att på spårnö ha ringat in ett björnid, förekom. På andra sidan Jämtlands- och Ångermanlandsgränsen förekom att björnringar såldes. Det var stort att ha fällt en björn. Där fanns åtskilliga "högre stånds jägare" som mer än gärna betalade dyrt för äran att ha gjort detta. Huruvida någon björnring sålts i Liden är okänt. Den tidigare nämnde björnjägaren Stafverman torde, så vitt man vet, fram-

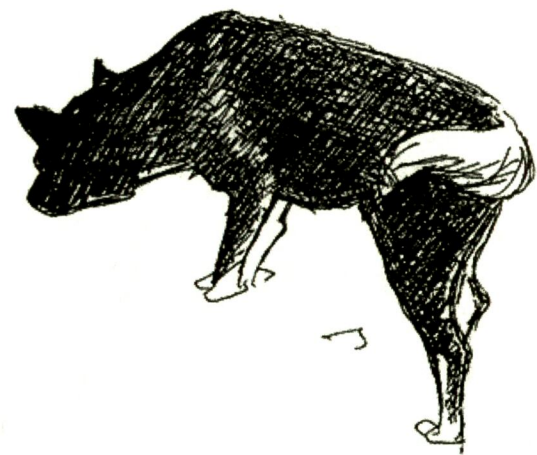
Flintläsgeväret ("Lodbössan")

för allt ägnat sig åt jakt vid åtel. Som ett kuriosum kan nämnas att blyet till hans björnkulor sägs ha tagits ur Storvitbergets (Liden) sydöstra sluttning.

Myndigheterna kom aldrig till rätta med de tjuvjakter som emellanåt anmäldes framför allt av bolagsfolket. Skogarnas folk blev tystare än vanligt när de tillfrågades om de sett eller hört något misstänkt. Det skulle sett något ut det, att anmäla grannen, när man med stor sannolikhet gjort det samma själv. I de flesta fall handlade det inte heller om tjuvjakt i vår mening. Det handlade om en del av försörjningen.

Flintläsgeväret nådde sannolikt Liden under sent 1700-tal. I den kraftiga hanen satt en skruvfästning som höll en flintsten. När hanen frigjordes slog stenen mot fångpannans lock och alstrade gnistor som antände krutet i fångpannan inunder. Den omtalade björnjägaren Israel Stafverman (landbonde i Nordensjö och nybyggare i Andersberget under tidigt 1800-tal) hade ett sådant gevär.

Ur boken *Oxsjöfjället i Liden, svedjefinnar, torpare, bolag och arrendatorer under 300 år*, av Vidar Viksten och Ingemar Åslin.

Björnutdrivning

Björnrapporterna strömmar in allt tätare och ute i byarna står byborna och undrar över hur många dom är. För inte länge sedan fanns inga björnar på skogen, summerade man. Nu däremot är det nära nog alls inte ovanligt att stöta på en lurvig sak under bärplockning eller särskilt under jakt med hund. Nu är jakt på björn tillåten och denna form av jakt blir allt intressantare.

"Gammalt tillbaka" fanns inga björnar, berättade de gamla. Men historierna fanns där om gamla björniden som man övernattat i under skogsvandringar och under jakt. Farbror Karl Lundberg hade sitt ide uppe i Getskallen, en bergsknabbe i de norra delarna av Björna gamla socken. Där hade han rastat vid några tillfällen under skogsarbete. Själv hade han aldrig sett en levande björn i det fria och numera finns inga björnar förklarade Karl bestämt på åttiotalet – dom har samerna drivit ut – vilket farbror Jonke instämde i och bekräftade. Samerna kunde konsten och det var högst nödvändigt att freda sina renar från rovdjur av vilka björnen var ett hot på vårsidan, när björnen hungrig lämnade sitt ide.

Samerna kunde alltså konsten att driva ut björnen från närområdet där samerna höll till. Det var känt att björnen avskydde katter och särskilt döda sådana. Det krävdes alltså en död katt och kunskap om de rätta besvärjelseerna som så att säga bet på björn.

Enligt sägen hade samerna drivit ut björnen för sextio år sedan och var en utdrivning rätt utförd skulle trakten vara fredad omkring femtio år.

En riktig björnutdrivning skulle gå till så att bymännen och helst då åldermannen skulle dra en död katt i ett snöre efter sig och gå runt byn eller det om-

råde som skulle fredas. Det gällde att gå runt med den döda katten efter sig och hela tiden läsa en gångbar besvärjelse:

"Björn du är inte välkommen hit, björn du är oövalkommen i vår by, björn kommer du för när, bly och krut du smaka lär och kommer du på natta blir du klöst av katta. Tvi för den lede och vik nu hädan, bort och hädan, bort och hädan."

Är det måhända dags att åter testa utdrivningsritualen som nu uppenbarligen har förlorat i kraft.

Göte Nordmar

HEMBYGDSFÖRSÄKRINGEN

Sveriges Hembygdsförbund

SUCCÉN FORTSÄTTER

Kampanjen *Så skyddar vi kulturarvet* fortsätter under 2012. Föreningen kan få 50 % av investeringskostnaden för valfri skadeförebyggande åtgärd. Föreningen kan maximalt få 2 000 kr i bidrag och väljer själv vilken skadeförebyggande insats man har mest behov av. Ansök genom att skicka in kopia på kvitto eller faktura till försäkringskansliet, se adress nedan. Glöm inte att ange vart bidraget ska utbetalas.

ATT TÄNKA PÅ INFÖR VINTERN

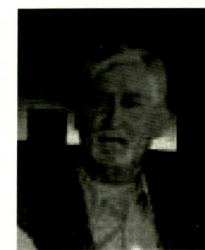
Risken för vattenskador är extra stor vintertid. För att förebygga frysskador är det viktigt att ha god underhållsvärme i byggnaden, så att den klarar en köldknäpp, samt ha en kontinuerlig tillsyn av byggnaden. Om hembygdsgården inte används vintertid är det bra att stänga av vattnet och tömma ledningssystem, toaletter etc. Stora snömassor utgör en risk för att taken rasar in om snötrycket blir för stort. Denna skadehändelse gäller försäkringen inte för.

UPPDATERA FÖRSÄKRINGEN

Alla föreningar ska sedan 2010 ha uppdaterat försäkringen genom att fylla i ett underlag för uppdatering av försäkringsteckning. Idag efterfrågas ytterligare information om byggnaderna, som i de flesta fall inte krävdes när försäkringen tecknades.

Om ni är osäkra på om er förening har uppdaterat, kontakta försäkringskansliet!

Hembygdsförsäkringen, Östra Långgatan 30A, 432 41 Varberg
hembygdsforsakringen@hembygd.se 0200-22 00 55

Ola Engström 80 år

En man som på olika sätt verkat inom hembygdsrörelsen under många år är Viksjö hembygds- och turistförenings ordförande Ola Engström. Vid sidan om sitt yrke som kriminalinspektör har Ola förtjänstfullt och framgångsrikt arbetat med att lyfta fram den egna hembygdens historia. Viksjö hembygdsförening har varit föregångare att med ny teknik digitalisera sitt kulturarv. Med hjälp av sina en gång förvärvade kunskaper vid Konstfackhögskolan har Ola på ett unikt sätt arbetat med etsningar i väderbitet trä.

Här låter han ansikten av hembygdens svedjefinnar och järnbrukstidens smeder och kolare träda fram ur historiens skuggor. Under sin tid som styrelseledamot i Ångermanlands hembygdsförbund fick Ola uppdraget att skapa förbundets logotype. Den uppgiften löste Ola med att utgå från ristningar av människoskor bland hållristningarna vid Nämforssen. Ola har även belönats med Ångermanlands hembygdsförbunds kulturpris 2009.

Sven-Erik Landin

Minnen från Stavarbäcken, berättelser i mörker och om rävfångst

Sommaren jag var åtta år var jag med faster Betty och farbror Gösta i Stavarbäcken. Hur länge eller under hur stor del av sommaren minns jag inte, men Betty och jag kastade in den uppkluvna årsveden. Från slåttern minns jag hur jag av misstag högg spettet genom en groda när jag skulle sätta upp en hässja och att jag fick beröm när jag ensam (!!!) bar släpräfsan hem från Lillranningen. Slutjobbet för sommaren blev att trampa höet vid inladningen, dammig, svettigt. Och så fick man akta sig för takspånspikarna.

Farbror Gösta kom hem på kvällarna efter jobbet. Jag tror att han var i sorteringen. Nån gång satte vi ut krok i Aspa. Spåda, torkade rönnspön, björntråd och små krokare. Vi fick två fulla sillhämtare.

Men mest, speciellt om sönerna Sten, Hugo och Runo var hemma, satt vi efter kvällsmaten runt köksbordet och farbror Gösta berättade.

Nån långfredag var Gösta ute på tjäderspelsjakt, på Toböleheja eller Råmarksheja. Sådan jakt var strängt olovlig. Gösta kände sig förföljd. Men hur han än sökte komma undan och gömma sig, kvarstod känslan. Så hörde han, där han låg dold intill spelplatsen, någon komma, tungt stegande genom skogen. Grova kvistar bröts. Han hörde tydligt hur en gärdesgård trampades ner. Men så, helt plötsligt, blev det tyst. Händelsen grep farbror Gösta djupt. Som han tolkade det, var det en varning från Den Högste. Efter det blev det heller ingen fler speljakt under långfredagen.

En annan gång påträffade Gösta (eller om det var farfar) ett naket, litet gossebarn sittande på en stubbe ute i skogen.

Han försökte ta upp barnet i sin famn, men hur han än försökte kunde han inte rubba det. Han var övertygade om att det var Jesusbarnet han mött.

En annan gång stötte han på en ungrönn, som föreföll honom så överkligt vacker, att han sökte märka ut platsen för att återkomma. Men platsen blev fördold. Hans förklaring till synen var att den bebådade en nergrävd skatt. (Sant är att kyrkoskatterna gömdes på Hyngelsböleskogen inför ryssarnas härjningar 1720).

Gösta var ute på sent fiske i Toböleslänningen. Han ser farfar (min) komma körande över älven med Blixten förspänd fyrhjulsvagnen. Vad konstigt sent, tänkte Gösta, har pappa varit nu till Nordmaling (ca 15 km) Så han gick upp till Toböle (nån km), bara för att hitta fadern sovande i godan ro. Han hade inte varit ute och kört.

En annan gång, åter efter ett sent fiske, lade Gösta sig för att vila i en hölada på Åkeränget (nedströms

Rävfångst 1951 av Gösta Johansson, Stavarbäcken Nordmaling.

Tobölelänningen). Han vaknade av att en svartklädd kvinna kom in genom ladöppningen, klev över honom och försvann.

Med såna berättelser och andra förflöt tiden in i kvällsmörkret. Jag skulle lägga mig på övervåningen, gå uppför den mörka trappan med alla rävskinden, som hängde där, ensam. Jag tror ingen tänkte på att speciellt skrämma mig eller förstärka min mörker-rädsla. Jag minns berättelserna än idag, men mörker-rädslan är numera helt borta. Däremot kan jag idag, gentemot mina barn och barnbarn, känna en drift att återuppleva och dramatisera barndomens berättaräventyr.

Farbror Gösta och faster Betty gifte sig och förvärvade Stavarbäcken 1928. Dessförinnan bodde de ett tag i fäderneshemmet i Toböle.

Det var ont om penninginkomster i skogen. Jaktens bidrag till försörjningen kunde bli betydande som följande episod visar. På första julens juldag på det nya hemmet lyckades Gösta skjuta en räv uppe på Storboakläppen (alldeles väster om den tidigare omtalade Lillranningen). Den satt högt uppe på en sten och var kvar efter det enda skottet. Skinnen var vackert och oskadat och Gösta fick 95 kronor av en handlare. Som jämförelse kan nämnas att min mor tjänade 30 kronor i månaden på sjukstugan i Nordmaling. Hon var visserligen utan formell skolning men fick ändå biträda doktor Lagerlöf vid operationer.

Sedemera blev Gösta en framstående, och på trakten fortfarande legendarisk rävjägare, (skinnpriserna stod sig hela 30- och 40-talet.)

Olle Grönlund från Granliden vid Malgomaj bodde hos Gösta i Stavarbäcken en vecka kring nyåret 1942. Mycket av Göstas jaktkonst kommer säkert efter ho-

nom.

Rävfångst med trampjärn skedde under vinterns kallaste period, då pälsen var som bäst och då snön var som lämpligast. Den ska vara kall, lätt och fjunig.

Räven (-arna) måste "dras" till ett lämpligt, önskat, avskilt fångstområde som kunde hållas inringat.

"Draget" skedde med att lägga ut och sprida rävmat inom området. Skidorna kunde också prepareras på lämpligt sätt för att fånga rävens intresse inom en vidare råjong. Vid lugnt, kallt och klart väder var det effektivt att hänga upp svedda smådjur ute i skogen. Korpen reagerade först och dess skrik ökade lockeffekten på räven.

Blev räven hemtam gick han gärna i sitt gamla spår för att avpatrullera fångstområdet. Nu kunde han fångas! Trampsaxen lades dolt i spåret. Med en tassformad trästämpel och med hjälp av en mjuk hundsvans återställdes rävspåret och närmiljön så väl som möjligt. Det hela underlättades av den tidigare nämnda, kalla och fjunjiga nysnön. All människolukt måste

så vitt det var möjligt bort!

Fångstmateriel, kläder och vantar kokades med granbarr och dylikt samt förvarades i en avskild koja. En av mina sagesmän, Stig Holgersson i Klöse, berättar att hans mor Helga (som var kusin till Göstas Betty) fick se kojans en gång. Hon omtalade hur dold den var och hur välordnat allt var med järn och vantar m.m.

Den fångade räven avlivades med hagel, ett "ekorrskott", (samma som jag såg Gösta skjuta en galen katt med), dvs laddat med färre hagel. Fällorna försågs så småningom med en hindrande kättingfäst käpp.

Efter säsong sändes de beredda skinnen till Nordiska skinnauktionen i Stockholm där de såldes på bud. Under 40-talet låg priset på cirka 40 kronor skinnen.

Fångsten per säsong låg vanligtvis på 12-14 stycken. Mest blev det 1951 med 16 rävar, se bilden.

*Ove Johansson, Indals Hembygdsförening,
minns och skrev med stöd av sagesmännen Runo
Johansson, son till Gösta, boende i Gimåt och
Stig Holgersson, boende i Klöse.*

NÄTRA HEMBYGDSFÖRENING

Grundades: 1935.

Antal medlemmar: cirka 300.

Medlemsavgift: 70 kronor per år och person. 120 kronor för makar.

Styrelse: Marianne Wallgren (ordförande), Per-Eric Ödling (vice ordförande), Magnus Näslund (sekreterare), Jan Qvarnström (kassör), Siv-Britt Sjöberg Wiberg, Birgitta Holmström och Gunnar Vestin. Utöver styrelsen finns byggnads-, evenemangs-, serverings-, bagarstuge- och loppiskommitté.

Fastigheter:

Hembygdsgården med tillhörande byggnader (härbre, rundloge, kornbastu, bagarstuga o.s.v.) på Prästbordet, Bjästa, Köpmanholmens Bruksmuseum, Västanå fäbodrar på Nätra fjällskog och ett kokhus på Ödens fäbodrar på Skuleskogen

Årliga arrangemang:

Valborgsmässoafton 30 april med brasa, vårtal och servering.

Nationaldagen 6 juni, i samarbete med Nätra församling. Utdelning av stipendier m.m.

Midsommarfirande med dans och lekar kring stängan

Temadagar på Hembygdsgården under juli månad

Marknadsdag i augusti med lokala hantverkare och marknad.

Friluftsgudstjänst på Ödens fäbodrar i augusti.

"Mikkodagen" på Bruksmuseet i september

Julmarknad i Bjästa på första advent

Öppet hus på Bruksmuseet i mellandagarna

Hemsida: hem.passagen.se/natrahembygd/

Nätra Hembygdsförening finns även på facebook.

Nätra Hembygdsgård

Nätra Hembygdsgård invigdes hösten 1941 på Prästbordet, Bjästa. Den ligger mellan kyrkan och den medeltida kyrkoruinen. Alla byggnader är flyttade till området från olika byar i socknen, utom bagarstugan, förrådet och vagnslidret som uppförts på plats under senare år. En stor tillgång på hembygdsområdet är den stora friluftsscenen vid slänten mot Nätraån. Det var greve Lennart Bernadotte som skrev föreningens eget bygdespel "Kam i Nesom" som uruppfördes på platsen 1945. Han gav idén om att spela utomhusteater på denna natursköna plats till föreningens dåvarande ordförande fru Ingeborg Hedberg.

Hembygdsföreningens ordförande sedan 2009 är Marianne Wallgren. Under 2000-talet har det skett en stor utveckling på hembygdsgården. Till stor del tack vare en effektiv styrelse med olika kompetenser och tusentals timmars ideellt arbete nedlagt av både styrelse, kommittéer och andra medhjälpare. Utöver detta har föreningen även haft god hjälp av personer i olika arbetsmarknadsåtgärder genom åren.

Sedan några år tillbaka är hembygdsgården öppen hela sommaren med kaféserving. Här kan man avnjuta en kopp kaffe och en god tårtbit i en lugn och rogivande miljö. Besökarna utgörs av både ortsbor, hemvändare och mera långväga turister. På rundlogen har vi en sommarloppis som bara blivit större och större för varje år. Här kan folk lämna in sina överblivna grejer och här kan man göra fina fynd. All behållning går till drift och underhåll av hembygdsgårdens många byggnader. En sund och miljövänlig verksamhet i dagens kommersiella köpstress.

Föreningen har insett vikten

Skolan besöker hembygdsgården.

av att ha aktiviteter som passar olika åldersgrupper. Temadagar har genomförts och planeras med allt från motorecyklar, thailändsk fruktkonst, medeltida fäktning till hundutställning. Ett samarbete med skolan har påbörjats där eleverna t.ex. får prova på att baka sitt eget tunnbröd i bagarstugan på traditionellt vis i vedeldad bakugn.

Nätra Hembygdsgård vill vara en levande gård där alla är välkomna. För att uppnå detta mål har föreningen vågat förändra utan att tappa sin identitet och vågat ta till sig ny teknik, exempelvis att vara synlig och marknadsföra sig via facebook och på så sätt nå nya grupper.

All museal utställningsverksamhet handlar om att välja ut vissa saker ur historiens mångfasetterade och brokiga väv. Vems historia vill vi berätta? Hembygdsgården visar till största delen 1700- och 1800-talens allmogehistoria. Men för att hålla gården och föreningen levande behöver vi även visa saker från nu levande människors minnestid. Exempel på sådana utställningar är vår skolkortsut-

ställning från 1950-, 1960- och 1970-talen, "50-talsrummet" och den uppskattade bröllopsutställningen som togs fram inför sommaren 2011. Den utställningen var till största delen vår ordförandes förtjänst som lyckades med konststycket att låna in och köpa in ett 15-tal brudklänningar från nästan varje decennium av 1900-talet på bara ett par veckor. Ett bra sätt att marknadsföra föreningen och visa guldkorn ur de fina fotosamlingar som föreningen förvaltar är den fotoalmanacka som tagits fram inför 2012 och nu finns till försäljning.

Många andra idéer finns om att utnyttja området och byggnaderna bättre, utan att ge avkall på det kulturhistoriska bevarandet. För mer information om föreningen, dess byggnader och aktiviteter se vår hemsida och vår facebook-sida!

Magnus Näslund

Köpmanholmens bruksmuseum

Köpmanholmen ligger vid kusten 5 km från Bjästa. Härifrån avgår färjan till Ulvön. Brukssamhället tillkom på 1860-talet då en ångsåg byggdes vid Nätraåns utlopp i havet. Industrin utökades 1907 med en sulfatfabrik och 1930 med en sulfatfabrik. Familjen Hedberg ledde företaget, Forss Aktiebolag, i tre generationer. Orten blomstrade under "Hedbergsepoken" och begrepp som "Herrgården", "Forssgården" och "Solgården" blev vida kända och omskrivna. 1964 upphörde den gamla bolagsepoken genom att skogsägarnas Ncb övertog industrierna. 1977 tystnade sågverket och 1982 försvann hela den stora massaindustrin i en smärtsam och bitter nedläggning. Samhället levde dock vidare utan sin dominerande industri och miljön förbättrades.

Husets historia

Detta lilla fyrkantiga hus ("Bläckhornet") byggdes redan 1864 på brukspatron C. A. Öhmans tid i samband med att ångsågen kom till. Huset var bostad för maskinisten på ångsågen och senare smeden Erik Westlin med familj. I det andra "bläckhornet" bodde sågmästaren.

I slutet av 1960-talet, då rivningsraseriet härjade, väcktes tankar inom Nätra Hembygdsgård om att bevara ett hus på Köpmanholmen som ett minnesmärke. Man ville skapa ett arbetarmuseum eller bruksmuseum. 1970 fick hembygdsgården huset i gåva av Ncb. Drivande för museets tillkomst och uppbyggnad var Harald Brändström och Sven Westlin. Man byggde upp en tidstypisk interiör med kök och kammare och man samlade in föremål, arkivhandlingar och bilder med anknytning till bolagets och

Bruksmuseet exteriör.

samhällets historia. Många skolklasser, forskare och andra intresserade har besökt huset genom åren. Museet skulle nog ha fortsatt att föra en rätt anonym tillvaro om det inte vore för ett telefonsamtal från en advokatbyrå i Stockholm våren 2007 om att det lilla museet fått ära 30 miljoner kr (!)

Vem var miljondonatorn Mikko Andersson?

Mikko Kaven föddes 1934 i Ypäjä kyrkby i södra Finland i en syskonskara på tre. I december 1941, efter att hans far stupat i kriget, skickades han till Sverige som krigsbarn och kom till Köpmanholmen, till befallningsman Anderssons, Evert och Svea. Där blev han kvar, paret hade inga egna barn och de kom att adoptera honom. Huset som idag är museum beboddes då av hans morföräldrar, smeden Westlins. Mikko Andersson tog studenten i Örnsköldsvik 1954, gjorde värnplikt och flyttade därefter till Uppsala för studier och sedan till Stockholm där han kom att arbeta på LM Ericssons personalavdelning i över 30 år. Han bildade aldrig familj utan

Mikko Andersson

Visioner och idéer

Mikko Anderssons fantastiska donation till sin uppväxtort har inneburit helt nya möjligheter. Hembygdsföreningen äskar årligen medel från stiftelsen och har som ett första projekt renoverat och återställt hela museifastigheten i ett mera ursprungligt skick. Under tecknad har fått möjlighet att vara heltidsanställd av föreningen som projektledare. Hembygdsföreningens avsikt är att pengarna ska användas på ett så bra sätt som möjligt och göra samhällsnytta. Den stora projektiden som växt fram är att uppföra en helt ny byggnad på tomten intill nuvarande museum. Där stod tidigare en stor helkorsbyggnad som lokalt kallades "Ringarbönninga" eller "Ringarbyningen". I det nya huset, som exteriört avses likna det ursprungliga, ska då inrymmas andamålsenliga och flexibla utställnings- och samlingslokaler (som även kan användas/hyras av andra än föreningen), kontor, arkiv, digital bio, kök o.s.v. Andra idéer som formulerats är bl.a. följande:

- Återskapa brukssamhället genom modeller och visualiseringar

Bruksmuseet interiör.

med modern teknik.

- Tillgängliggöra minnen, foton, dokument, kartor, ljud, film etc. från en industriepok som sträcker sig längs hela Nätra älvdal uppifrån Skorped och ner till kusten. Inte minst det omfattande material som idag finns på Landsarkivet i Härnösand, t.ex. Forss AB:s arkiv och Harald Brändströms samling.

- Bygga upp en professionell databas och hemsida.
- Utveckla kulturturismen och

bidra till att skapa arbetstillfällen.

- Samarbeta med skola och andra aktörer, årliga evenemang.
- Samarbeta med bygdens andra kulturella mångmiljondonation, Nätterlunds stiftelse, om exempelvis en skulpturpark på Herrgårdsudden som ligger i direkt anslutning till Bruksmuseet.

Magnus Näslund

Prenumerera på vår tidning Hembygden (fd Angerman)

Tidningen Hembygden utges av Medelpads och Ångermanlands Hembygdsförbund

4 nummer 100kr

Sätt in 100:- på BG 5491-5806 och ange "Prenumeration Hembygden" samt ditt namn och din adress.

Julhandel och julfirandet

Julhandel

Man ska tänka positivt och se framåt, sägs det. Och det ska man även göra vid hög ålder, men på äldre dar vill man inte ha så stora förändringar, man är nöjd om det är som vanligt. Och nu närmar sig julen och då flyger tankarna naturligtvis till barndomens jular och hembyn. Min pappa och farbror Matti for alltid till Sörflärke och ibland till Bredbyn för att julhandla, de körde med varsin häst. Det har berättats att när Kläppsjöbönderna kom till dessa handelsmän motogs de som herremän. [...]

På dessa köpronder lurades många Kläppsjöbönder. Hästarna omhändertogs och själva bjöds de på mat och brännvin. Upprymda av trakteringen köpte de mycket som de knappast behövde eller hade råd med. Betalningen gjordes kontant, men efteråt kunde okvitterade räkningar dimpa ner. Men det fanns de som tackade nej till supen och kunde intyga att de berörda betalat sina varor, men vad hjälpte det utan kvitto eller juridiskt bistånd. Mamma var alltid ängslig när dom for på dessa resor. Efter några år visade det sig att pappa och en annan bonde från byn samlat på sig sådana skulder, att dom var tvungna att sälja sina fäbodhemman på Ås i Anundsjö socken. Något som etsat sig fast i mitt minne är när jag, 11 år gammal 1924, kom hem från skolan och får se Jonke Sjödin från Myckelgensjö, ombud för Mo & Domsjö, sitta vid köksbordet och skriva kontrakt på att pappa sålde Ås hemman för 10.000 kronor! Fäbodstugan och betesrätten ingick inte i köpet. Jag minns när föräldrarna darrande skrev under köpekontraktet

Julfirandet

Men det var om julen jag skulle berätta. Julstöket var inte av denna världen kan man ju säga. Först var det slakt av gris och nån kalv, sen lutfisk i stora kar. Så kom städning och bakning. Golven fotskurades, dvs. man stod på en kvast och gned med foten på trägolvet och sköljde med tunnvis med vatten. När alla skåp och lådor var rena och golven torkat lades hemvävda mattor över hela köksgolvet. Och när julkvällen kom satt vi alla till bords. Farmor från födoråsstugan, faster Kajsa, farbror Jakob. En särskild soffa flyttades så att alla skulle få plats. Julklapparna bestod av tröjor, vantar och strumpor av hemspunnet kliande garn

Men någon liten sak kunde man få av någon "gumör eller guffar". Julafton och juldag firades hemma med familjen. Alla njöt av maten och det nystädade hemmet, allt var nyktert och stilla. Men på annandagen bröt det loss. Då togs julbrännvinet fram, gubbarna

och även en del ungarlar gick "gårlföre" och hälsade på. De var glada, trallade och sjöng. Gubbarna tittade glatt på mina äldre systrar, klappade dom och tingade dom till sonhustrur. Vi barn tyckte dom var tokroliga, och en del av dom gav oss pengar.

Men en del andra gubbar ordnade med gudstjänster och predikant under mellandagarna. Som Daniel H. Erik S. Martin J. och Jakob M. Då hade dom andra gubbarna nyktrat till. Uppklädda och strikta satt de där andäktigt lyssnande till de ofta gammaldags betonade predikningarna. Och när vardagen kom gällde inget annat än arbete. Efter helgerna blev det kvinnornas tur. Då dukades det upp till kaffekalas, alla skulle dricka "sötkaffe" hos varandra. Och inte att förglömma Martin Jonsson, vår söndagsskollärare som ordnade julfest för oss barn och föräldrar. I programmet ingick bl.a. att var och en fick gå fram till granen, tända ett ljus och läsa en bibelvers som vi i förväg övat på. Sedan fick vi ta en karamell eller ett äpple ur granen. Efteråt blev det saft och bullar för alla barn och kaffe för dom vuxna. Ett år fattade granen eld, det fanns inga julgransfötter för vatten då utan bara ett träkors, vilket gjorde att granen ej fått något vatten, så den var torr och eldfängd. Men den släcktes fort av de vuxnas ingripande.

Berta Sjölander

Berta växte upp i Kläppsjö i Junsele. På äldre dagar skrev hon berättelser som publicerades i "Junsele församlingsblad" och "Junseleblå". Denna har vi hittat på <http://www.klappsjo.se>

Avs. Medelpads & Ångermanlands Hembygdsförbund
Åstön 765, 860 35 Söråker

B
Föreningsbrev

UTSTÄLLNINGAR

Tomtar från Satakunta 26/11–15/1 2012

Helgon & Demoner 13/11 – 4/11 2012

UR PROGRAMMET

Invigning Tomtar från Satakunta 26/11 kl. 15.00

Butikskväll med 20 procents rabatt på hela sortimentet,
30/11 kl. 17.00–19.00

Tomtevandringar 4/12, 11/12, 18/12, 26/12, 8/1, 15/1 kl. 15.00

Julmarknad med torgförsäljning och aktiviteter i gårdarna, 11/12
kl. 12.00–15.00

Invigning Helgon & Demoner 13/12 kl. 14.00

Fri entré www.murberget.se
Härnösand. Öppet tis-sön 11–16
Butik, mat & kafé, tfn 0611-886 00

 murberget
Länsmuseet Västernorrland